

В. М. Гриньова

доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Т. В. Паньок

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри образотворчого мистецтва
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ЕТНОДИЗАЙН ТА МОДЕРНА ТРАЄКТОРІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена теоретичному дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін на засадах залучення українського народного мистецтва та етнодизайну. Важливість цього питання визначено тим, що низкою компетентностей вчителя мистецьких дисциплін є відповідність сучасному рівню інформатизації та діджиталізації суспільства, здатності до теоретичного і практичного освоєння національної мистецької спадщини, фахової орієнтації в сучасному українському образотворчому просторі, спрямування до творчої художньо-педагогічної та культурно-просвітницької діяльності, що допомагає у духовному і культурному розвитку особистості.

Доведено, що основним положенням щодо професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін є впровадження етнодизайну як однієї із траєкторій Стратегії національно-патріотичного виховання. Професійний розвиток майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у закладах освіти розглядається з позиції збереження та використання автентичного культурного пласту народних традицій і сакральних сигнатур українського мистецтва в їхніх сполуках із цифровим складником (анімація, 3D, графічний дизайн, реклама, оформлення сайтів, комп'ютерних ігор із застосуванням елементів українського народного мистецтва).

З'ясовано, що у процесі професійної підготовки необхідно використовувати практичні завдання, які спираються на національні культурно-побутові особливості, матеріальну та духовну культуру нації. Коригування змісту професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін мусить відбуватися за спрямованістю етнодисциплін, що передбачають активізацію мотиваційних структур студентів до етнологічного самопізнання. Розглянуто, що врахування ідеї етнодизайну у процесі підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін вимагає від освітян пошуку нових педагогічних умов для формування професійного мислення, зокрема здійснення міжпредметної інтеграції із застосуванням етномистецьких методів навчання та сучасних ІТ-технологій.

Ключові слова: етнодизайн, етнокультура, етнопедagogіка, національна ідентичність, професійна підготовка, професійна педагогіка, художня освіта.

Постановка проблеми. Корінні зміни, які відбуваються останнім часом в освітньому просторі, специфічні запити споживачів на ринку праці, соціальне замовлення вимагають від закладів вищої освіти модернізувати свою діяльність. Нині актуальним стає формування нової педагогічної формації, розуміння того, що якість інтелектуальних ресурсів є одним із головних геополітичних чинників у світі.

Вважаємо, що в умовах глобалізаційних процесів виникає необхідність збереження духовного світу особистості, культурних традицій українського етносу, піднесення рівня національної свідомості та духовності. Відомо, що освіта, яка позбавлена етнокультури, є освітою невігластва, а її результатом – моральна засліпленість [10, с. 140].

Вивчаючи проблему традиційної народної культури в контексті її етномистецького виховання та

етнічної самоідентифікації, ми встановили функціональну єдність культури та освіти у передачі основних людських цінностей. Тому актуальність цієї статті вбачаємо у розкритті питань щодо розвитку творчої особистості, вихованої на гуманістичних цінностях з урахуванням досягнень національної культури, на використанні культурного пласту українського мистецтва та народних традицій.

Прискорений розвиток ІТ-технологій, діджиталізація суспільства ставлять перед освітянами нові завдання і спонукають їх до пошуку більш ефективних способів професійної підготовки вчителя мистецьких дисциплін. Вважаємо, що траєкторію професійного розвитку майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у закладах освіти нині варто розглядати з позиції збереження сакральних сигнатур українського мистецтва у їхніх сполуках

із цифровим складником, з чим успішно справляється такий напрям як етнодизайн. У добу цифрових технологій, діджиталізації, модерних запитів суспільства все частіше народні декоративні промисли співіснують з комп'ютерними технологіями, виробництвом, що в науковій і мистецтвознавчій літературі називається етнодизайном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття «етнодизайн» лише недавно стало предметом теоретичних досліджень. Його розглядали науковці Є. Антонович, А. Бровченко, О. Гервас, Л. Корницька, Л. Оршанський, Р. Силка, П. Татаївський, В. Тименко та інші. Вчені приділяють провідну увагу навчанню та вихованню на основі національної культури, народних промислів, декоративно-ужиткового мистецтва в його єдності з комп'ютерними технологіями у професійній освіті.

Зазначимо, що етнодизайн ми розглядаємо як духовний потенціал творчості майбутнього вчителя, в якому поєдналося традиційне декоративно-ужиткове мистецтво і сучасні промислові технології, у його зверненні до народного мистецтва, етнічних мотивів як до джерела натхнення; використання стилістичних, декорувальних, формотворчих прийомів народної творчості й художніх ремесел у творах сучасних митців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Вітчизняна педагогіка завжди зосереджувалася на вивченні цінностей українського народу, які відповідають його менталітету, світогляду, національному характеру, а моніторинг останніх досліджень підтверджує зацікавленість багатьох вчених у розвитку етнодизайну в художній освіті. У цій статті зроблена спроба осмислення модернізації навчального процесу в ХНПУ імені Г.С. Сковороди під час професійної підготовки вчителя мистецьких дисциплін за рахунок впровадження дисциплін зі спрямуванням до етнодизайну. Технології та соціальні медіа відкрили цілий світ для художників, тому поєднання сучасних цифрових програм із народним мистецтвом (до прикладу Петриківський розпис) допоможе в популяризації українського традиційного мистецтва. Новітні технології 3D-сканування, друку доповненої та віртуальної реальності дозволяють створювати такі проекти, які раніше не можливо було уявити.

Мета статті полягає у визначенні етнодизайну як головної траєкторії професійної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Зростання конкуренції на світовому ринку освітніх послуг висуває нові, більш жорсткі вимоги до підготовки майбутніх фахівців. Тому вважаємо, що освітній процес потрібно неухильно модернізувати, використовуючи цифрові ресурси, намагатися відповідати сучасним запитам до системи освіти. Зміна ідей,

знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. Реалії сьогодення потребують професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін, творчі якості яких необхідно розкривати не лише за допомогою комп'ютера, а саме у процесі освітньої діяльності на засадах української культури, етнодизайну, що долучає до народного мистецтва, до духовних цінностей, підвищуючи у такий спосіб загальну культуру особистості, вчителя, громадянина, що є запорукою культурного поступу суспільства.

Огляд науково-практичної літератури засвідчив, що нині етнодизайн використовується як інноваційний художньо-естетичний компонент мистецької освіти. За визначенням Л. Оршанського, «етнодизайн – це багатогранне поняття, яке інтегрує художні, технічні, проектні, культурні, мистецькі, етнонаціональні ознаки. Це своєрідна трансформація елементів національної культури, зокрема декоративно-ужиткового мистецтва, в сучасних промислових виробках, в яких поєдналося традиційне декоративно-ужиткове мистецтво і сучасні промислові технології» [7, с. 40]. Такої ж думки і В. Кремень, який у книзі «Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум» звертає увагу на інтеграцію традицій народного мистецтва і новітніх виробничих технологій [5].

На думку О. Гервас, етнодизайн – це формотворення і декор з урахуванням національних традицій [2, с. 57]. Тому без взаємозв'язку цих складників (традиційного і сучасного) професійна підготовка майбутніх вчителів мистецьких дисциплін в умовах реформування національної освіти, на нашу думку, не буде повною. З цього приводу пророчими є слова академіка І. Зязюна: «На сучасному етапі розвитку суспільства складається нова освітня ситуація, для якої характерне посилення етнізації змісту освіти» [4, с. 9].

Н. Дерев'янюк під терміном «етнодизайн» розуміє трансформацію етнічних елементів декоративно-ужиткового мистецтва в сучасний продукт. Етнодизайн є проектною діяльністю зі створення сучасних об'єктів середовища людини на засадах культури декоративно-ужиткового мистецтва. Зауважимо, що вироби декоративно-ужиткового мистецтва відповідають основним вимогам дизайну (естетика та утилітарність) і розраховані на формування гармонійного середовища. Сам процес декоративно-ужиткової творчості тісно стикається з питаннями формування художнього смаку, проектною культури та професійного мислення майбутніх фахівців [3, с. 87].

На II Міжнародному конгресі у Полтаві «Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст» доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук В. Бутенко зазначив, що етнодизайн – це духовна категорія, джерело для

звершення духовного потенціалу особистості від суто прагматичного до осмислення життя [2, с. 56]. У своїй доповіді «Етнодизайн: етнокультурне коріння та глобалізаційна крона» доктор філософії, професор Ю. Афанасьєв висловив дискусійну думку, що етнодизайн – це посередник між промисловістю і народним мистецтвом, який об'єднує точні й гуманітарні науки, одночасно залучаючи чуттєві здібності та духовність людини [1].

Ця концепція повністю відповідає головній стратегії Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, який продовжує духовну і культурну лінію видатного філософа Г. Сковороди, зміцнює патріотичний дух у студентів і вчителів за допомогою козацького центру, козацької педагогіки і докладає великих зусиль до розбудови культури в регіоні. Тому впровадження нових курсів і вибіркового блоку з етнодизайну у ХНПУ імені Г.С. Сковороди сприяє головній лінії національної освіти, що виражено Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». Як зазначено в Стратегії, формування патріотизму в українському суспільстві залишається основним як для держави, так і для системи освіти загалом і є важливим складником освітнього процесу [9].

Згідно зі Стратегію національно-патріотичного виховання першочерговим завданням освітнього процесу ХНПУ імені Г.С. Сковороди й відповідних кафедр є організація виховної діяльності так, щоб сама її організація, приклади авторитетних наставників-вчителів, навчальне середовище виховували у студентів-сковородинівців дух патріотизму, глибоке розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для майбутніх вчителів мистецьких дисциплін особливого сенсу, тобто сприймалися «не лише розумом, а й серцем». Що, як не мистецтво, може глибоко проникнути в душу й серце і залишити там свій вагомий емоційний слід?

Вплив етнодизайну на свідомість особистості часто відбувається в неявній формі, а опосередковано. Як зазначає Л. Оршанський, сучасний етнодизайн створює й осягає нові простори, позиціонуючи себе як головного стратега процесу виживання людства, адаптуючи предметний світ до реальних проблем. Етнодизайн є важливим інструментом проектування культури суспільства, який «крізь красу і користь» здатний нівелювати суспільні суперечності. Він є «матеріальним втіленням культурних ідей сучасного суспільства й водночас творцем майбутніх потреб людини» [8, с. 15].

Вивчення етнодизайну як культурного орієнтиру для розуміння національної ідентичності та модерної траєкторії професійної підготовки означає проникнення проектною свідомості в гли-

бинні шари української освіти і мистецтва, його відкритість до сприйняття художніх цінностей, що відкриває нові аспекти для формування професійного мислення у світлі етнофілософського, етнокультурного і етнохудожнього самопізнання та самосвідомості. Врахування ідеї етнодизайну у процесі підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін вимагає пошуку нових педагогічних умов для формування професійного мислення, зокрема здійснення міжпредметної інтеграції із застосуванням етномистецьких методів навчання.

Погоджуємося із В. Личковахом у тому, що педагогічна думка розвивається в контекстах історії культури і мистецтва, етнонаціональної ментальності, філософсько-світоглядної аури як загальнолюдського, так і національного масштабу, включаючи його регіональні зрізи [6, с. 160]. Вважаємо, що створення педагогічних умов, які забезпечують формування освітньої траєкторії підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін та їхнього професійного мислення на засадах етнодизайну, орієнтація змісту навчальних дисциплін на формування проектною культури з урахуванням української традиції є необхідним складником освітнього процесу.

Зазначимо, що чільне місце у професійній освіті майбутніх вчителів мистецьких дисциплін мають посідати такі навчальні етнодисципліни: «Писанкарство», «Петриківський розпис», «Українська вишивка», «Кераміка», «Український розпис у середовищі», «ДПМ в етнокультурі», «Етнопедагогіка», низка спецкурсів з українського декоративного мистецтва тощо, які складають основи етнодизайну. Мета цих дисциплін – не лише вивчення, систематизація і поглиблення знань про український етнос та художні традиції, а й піднесення рівня мистецької обізнаності, професіоналізму, збереження традицій і духовності, впровадження елементів національної культури в сучасний цифровий світ за допомогою сучасних ІТ-технологій (анімація, 3D, графічний дизайн, реклама, оформлення сайтів, комп'ютерних ігор з використанням елементів петриківського розпису, яворівського різьблення, косівських чи опішнянських візерунків тощо).

Вивчення дисциплін зі спрямуванням до етнодизайну допомагає концептуальній ідеї про те, що художня освіта повинна мати національний характер, сприяти відтворенню генетичного коду нації, її ментальності, широкому впровадженню національних цінностей у вигляді різних високохудожніх творів на споживчий ринок, етнізації навчально-виховного процесу через культурологічно-мистецтвознавче пізнання.

Досягнення мети художнього, творчого розвитку майбутніх вчителів мистецьких дисциплін прямо пов'язане зі збереженням автентичних традицій зображальності та орнаментики в оформленні

буттєвого і духовного простору українців, що здійснюється за умови навчання за індивідуальними освітніми маршрутами. Так, світоглядні, художньо-естетичні контексти педагогічного складника використовуються у вибіркових блоках, присвячених етнодизайну із залученням декоративно-ужиткових дисциплін; у творенні оригінальних декоративних творів з елементами чи стилістикою відомих українських майстрів: М. Приймаченко, К. Білокур, П. Хоми, сестер Гуменюк, Петряківки, Ф. Панько, Т. Пати та інших. Знання, які майбутні вчителі мистецьких дисциплін «приміряють» на собі та порівнятимуть власні ідеї з думками та поглядами майстрів національного масштабу, дозволять відчувати себе частиною етнокультурної спільноти, спроектувати власний професійний шлях [3, с. 88].

Навчальні дисципліни з етнодизайну мають бути спрямовані на формування усіх компонентів професійного художнього мислення, а також на ті професійно-особистісні властивості, які забезпечують самоідентифікацію та патріотичне виховання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін. Причому механізми етнологічної самоідентифікації та самостабілізації повинні бути наскрізними, починаючи з першого й до останнього курсів навчання.

Коригування змісту професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін мусить відбуватися за спрямованістю етнотдисциплін на активізацію мотиваційних структур студентів до етнологічного самопізнання. Наприклад, така активізація мотиваційних структур майбутніх вчителів може відпрацьовуватися при науково-пошукових етнорозвідках, організації власної виставкової діяльності, створенні колажів із використанням елементів петриківки, традицій української народної картини, гончарства, застосуванням етнографічних елементів у дизайн-проектах середовища (як це було зроблено В. Кричевським у проекті будинку губернського земства у Полтаві), ілюструванням календарно-обрядової лірики (колядок, щедрівок, веснянок, гаївок, купальських, обжинкових, жнивварських пісень) та із виведенням цих творів у цифровий формат, шляхом організації конкурсів на кращий цифровий плакат із національною добіркою літературного і фольклорного опису тощо.

Зазначимо, що петриківський розпис з давніх-давен прикрашав предмети побуту: скрині, посуд, меблі. В добу діджиталізації цей розпис зазнав певної трансформації відповідно до сучасних тенденцій мистецтва, що стало можливим завдяки новим матеріалам і технікам. Популярними стають розписи та принти на футболках, світшотах, сумках із етнічними мотивами. Петриківські орнаменти прикрашають капоти авто і мобільні телефони, їх застосовують у фотограмметрії для

творення нових арт-об'єктів, у дизайні інтер'єру, в архітектурі і навіть у оздобленні храмових споруд.

Тому поєднання національних традицій із цифровими можливостями відкривають нові горизонти для творчого розвитку. Так, одним із нових і креативних завдань для студентів, що застосовуються в навчальних блоках із етнодизайну, вважаємо створення AR-маски з петриківським розписом для соціальних мереж чи комп'ютерних ігор. Зазначимо, що AR-маска – це так звана доповнена реальність, де для розваги користувачі приміряють на себе певні образи. Їх можна використовувати в Instagram чи Facebook Stories або інших соціальних мережах. Подібний формат використання автентичних можливостей етнодизайну дозволяє модернізувати освітній процес, зробити його не лише корисним, а й цікавим для молоді.

До завдань практично-діяльнісного рівня під час професійної підготовки майбутніх вчителів можна віднести трансформацію етнічних елементів декоративно-ужиткового мистецтва в сучасний цифровий продукт, змістом якого була б сформованість вмінь образно мислити і формувати естетичні смаки за допомогою етномистецтва. Ми погоджуємося з Н. Дерев'янко щодо того, що невміння вписати етнозразки в сучасне середовище, відсутність навичок роботи в галузі народних ремесл породжує монотонні космополітичні проекти і відсутність зацікавлення міжнародних спільнот нашою культурою [3, с. 87–88].

Висновки і пропозиції. Отже, визначаючи зміст етнодизайну та етнохудожньої культури майбутнього вчителя мистецтва, ми інтерпретуємо його основну інтегральну якість етнохудожньої освіти та прогнозуємо способи їх збереження на основі сакрального розуміння речей, ідей та образів. За допомогою вивчення етнодизайну майбутні вчителі мистецтва можуть зрозуміти тонкощі процесу художньої творчості в дусі традицій, здатності вивчати, зберігати та передавати ці цінності новим поколінням у поліетнічному суспільстві.

Проведене дослідження не претендує на всебічне вирішення проблеми й не вичерпує всіх аспектів окресленої теми, а закладає основу для подальшого дослідження ролі етнодизайну в модерній траєкторії професійної підготовки майбутнього вчителя мистецьких дисциплін в умовах діджиталізації суспільства.

Список використаної літератури:

1. Афанасьєв Ю.Л. Етнодизайн у контексті націєтворення та глобалізації. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2013. Вип. 19(2). С. 143–147.
2. Гервас О. Етнопедagogічні аспекти курсу «Дизайн та монументально-декоративне мистецтво». *Українська професійна освіта*. Полтава, 2018. Вип. 4. С. 54–62.

3. Дерев'янюк Н.В. Етнодизайн як культурна настанова формування професійного мислення майбутніх дизайнерів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2017. Вип. 52(105). С. 86–92.
4. Зязюн І. Інтегративна функція культурної парадигми. *Професійно-художня освіта України* : зб. наук. праць. Київ, 2008. Вип. V. С. 3–13.
5. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. Київ, 2007. 575 с.
6. Личковах В. Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури. Київ : ПАРАПАН, 2011. 196 с.
7. Оршанський Л.В. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти. *Молодь і ринок* : наук.-пед. журн. Дрогобич, 2011. № 1(72). С. 38–41.
8. Оршанський Л.В. Дизайн як соціокультурний феномен. Л.В. Оршанський. *Актуальні проблеми формування естетичної культури майбутніх дизайнерів* : Матеріали II всеукр. наук.-практ. конф., м. Кривий Ріг, 26-27 листопада 2020 року. Кривий Ріг, 2020. С. 13–15.
9. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/2019. Посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text> (дата звернення: 01.12.2020).
10. Руденченко А. Етнодизайн як міждисциплінарний феномен створення творчого освітнього простору. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. праць. Умань. 2014. № 10 (Ч. 3). С. 140–146.

Grineva V., Panyok T. Ethnodesign and modernity trajectory of professional training of a future teacher of artistic disciplines in the context of the digitalization of society

The article is devoted to theoretical research of the issues of professional training of future teachers of artistic disciplines based on involvement of Ukrainian folk art and ethnodesign. The significance of this matter is dictated by a number of professional requirements that a teacher of artistic disciplines is expected to fulfil: this includes the alignment with modern levels of informatization and digitalization of society, the ability to theoretical and practical exploration of the national artistic legacy, the professional orientation in the modern Ukrainian artistic space, the aspiration to conduct creative artistically-driven pedagogical and culturally-enlightening work, that helps in spiritual and cultural personal development.

The article sets out the main provisions for the professional training of future teachers of artistic disciplines through the introduction of ethnodesign as one of the trajectories of the Strategy of national-patriotic education. The professional development of a future teacher of artistic disciplines is viewed from the point of view of preserving and using the authentic cultural layer of national traditions and the sacred signature of Ukrainian art linked with the digital component (animation, 3D, graphic design, advertisement, website creation and computer games design using the elements of Ukrainian folk art).

It is proved that in the course of the professional preparation it is necessary to use practical tasks, that are rooted in the specificities, as well as in material and spiritual cultural features. Adjustments to the contents of the professional preparation of future teachers of artistic disciplines must be done with the preference to the ethnographic disciplines, that activate students' motivation to ethnological self-exploration. The inclusion of the idea of ethnodesign in the course of the preparation of future teachers of artistic disciplines requires the search for new pedagogical conditions for the formation of professional thinking, and in particular: the interdisciplinary integration, using of ethno-artistic teaching methods and modern informational technologies.

Key words: ethnodesign, ethnoculture, ethnopedagogy, national identity, professional training, professional pedagogy, artistic education.